

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ואתחנן – שבת נחמו הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון רפ), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ואף עברו עריכה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת **ישראל אפרים מנשה שי'**
והרה"ח הרה"ת **יוסף משה שי'**
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President st.

Brooklyn, NY 11213

oh@chasidus.net

718-880-8416

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 60840

טלפון: 03-960-4832

פקס: 03-960-7370

נדפס באדיבות

The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

ה **מקרא אני דורש**
יבאר הכרח רש"י להוסיף ד"כשם שהתלמידים קרויים בנים כו' כך הרב קרוי אב",
דהוא ממ"ש לפנ"ז דהלימוד עם התלמידים צ"ל באופן "שיהיו מחודדים בפיר",
וחיוב זה לטרוח בהלימוד עד שישלול לגמרי אפשריות לטעות מתאים רק בהתמסרות
דאב לבנו, ובדרך זו יפרש המשך לשון רש"י ודיוקו.
(ע"פ לקוטי שיחות ח"ט ע' 33 ואילך)

ט **פנינים – עיונים וביאורים קצרים**
י **יינה של תורה**
"אין עוד" ואפילו בחללו של עולם: "וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה במים?!"
ג' חלוקות בידיעת האלקות / עומק משמעות חידוש הבעש"ט ז"ל בביטול העולם
לאלקים / האלקות מתגלה בכל נברא ונברא והיא היא כל מהותו ועניינו / גם באדם
ישנם ג' עניינים אלו / "כל נברא ויש הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש".
(ע"פ לקו"ש חכ"ט ע' 26 ואילך)

טו **פנינים – דרוש ואגדה**
טז **חדושי סוגיות**
יקשה בכמה פרטים מהו גדר הדין להוסיף לימוד בלילות אחר ט"ו באב / ידייק
ממ"ש הרמ"א, שאינו מגדר חיוב כללי דת"ת / יבאר דיוקי לשונות הרמב"ם בזה,
שהם ב' גדרים בלימוד באופן ד"כתר תורה" / יבאר דרגת "כתר תורה" ע"פ מ"ש
הב"ח – שהוא לימוד עניני פרדס / עפ"ז מבאר גדר ההוספה בלימוד בלילה דוקא,
והעונש שאמרו למאן דלא יוסיף.
(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 41 ואילך)

כח **תורת חיים**
אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בנוגע לזמן הקיץ
וההתעסקות עם התלמידים בתקופה זו.

לא **דרכי החסידות**
לקט אגרות-קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בענין הצורך
בהכרת עצמו – מעלותיו וחסרונותיו.

הרב קרוי אב

יבאר הכרח רש"י להוסיף ד"כשם שהתלמידים קרויים בניו כו' כך הרב קרוי אב", זהו ממ"ש לפנ"ז דהלימוד עם התלמידים צ"ל באופן "שיהיו מחודדים בפין", וחיוב זה לטרוח בהלימוד עד שישלול לגמרי אפשריות לטעות מתאים רק בהתמסרות דאב לבנו, ובדרך זו יפרש המשך לשון רש"י ודיוקו

א. "ושננתם לבניך" (פרשתנו ו, ז) – ומפרש רש"י, (שאינן הכוונה ל"בנים" במובן של תולדות כפשוטו, אלא) הכוונה היא לתלמידים:

"לבניך – אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בניו, שנאמר 'בנים אתם לה' אלקיכם', ואומר: 'בני הנביאים אשר בבית אֵל', וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל קראם בניו, שנאמר 'בני עתה אל תשלו'". [וכבר נת' ענין זה באר היטב, והצריכותא בכל ג' הפסוקים שמביא רש"י – במדור זה בש"פ ואתחנן תשס"ח, עיי"ש].
ולאחר מכן ממשיך רש"י:

"וכשם שהתלמידים קרויים בניו, שנאמר בניו אתם לה' אלקיכם, כך הרב קרוי אב, שנאמר 'אבי אבי רכב ישראל וגו'".

ובמשכיל לדוד תמה טובא על דברי רש"י אלו, וז"ל:

"...מאי דמסיים הכא רש"י – "וכשם שהתלמידים וכו' כך הרב קרוי אב וכו' – לא ידענא מי הכניסו לזה, דבלא זה קרא דהכא ניחא, דהואיל והתלמידים קרויים בניו, שפיר קאמר ושננתם לבניך"!

כלומר: לאחר שכבר הוכיח רש"י כי "לבניך" פירושו "התלמידים" ונתיישב פירוש הכתוב "ושננתם לבניך" – מה עוד קשה לו שלכן הוצרך להוסיף שגם "הרב קרוי אב"? [וראה שם שממשיך לתרץ, ומסיים: "ועם היות שקצת דחוק לומר שזו כוונת רש"י, לא ידענא מילתא דעדיפא מינה; ותמיהה לי על מוהרא"ם ז"ל ודישרן סמיכין שלא העירו בזה".]

ב. ויש להוסיף ולדייק בפרטי הדברים (וראה גם באר בשדה כאן):

א) גם אם רש"י רוצה לומר שהרב קרוי אב, היה צריך לומר בקיצור: "וכן הרב קרוי אב"; למה הוא מאריך בלשונו ומדגיש: "וכשם שהתלמידים קרויים בנים . . . כך הרב קרוי אב"?

ב) יתירה מזו: רש"י אינו מסתפק באומרו "וכשם שהתלמידים קרויים בנים", אלא מוסיף ומביא ראיה, "שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם". והדבר תמוה ביותר: הרי זה עתה הביא רש"י ראיה זו כהוכחה על כך ש"לבניך אלו התלמידים" (ביחד עם שתי ראיות נוספות)! למה צריך רש"י לחזור ולהוכיח ש"בנים" פירושו "תלמידים", ולהביא שוב ראיה (ודוקא ראיה זו)?

[ואכן, בספרי כאן (מקור דברי רש"י) אמרו: "וכשם שהתלמידים קרויים בנים, כך הרב קרוי אב", ולא הביאו שוב ראיה לדבר].

ג) כדי להראות ש"הרב קרוי אב", מספיק להביא את לשון הכתוב – מדברי אלישע על רבו אליהו – "אבי אבי"; אולם רש"י אינו מסתפק בזה, אלא מוסיף ומעתיק את המשך הלשון – "רכב ישראל". ולכאורה, מה שייך לכאן "רכב ישראל"?

ד) יתירה מזו: רש"י אף מוסיף ומציין (לאחר התיבות "רכב ישראל") "וגומר". ומזה משמע שגם ההמשך שם – ("רכב ישראל) ופרשיו" – נוגע הוא לעניננו [וראה בפרש"י על פ' האזינו (לב, ז), ששם מביא רש"י פסוק זה (לענין אחר), ושם העתיק רק "אבי אבי רכב ישראל" – ולא הוסיף "וגומר"]; אם כי, מזה שרש"י אינו מעתיק תיבת "ופרשיו" במפורש, אלא רק רומז לה על ידי "וגומר" – מובן שזה נוגע פחות מאשר התיבות "אבי אבי רכב ישראל" עצמן. וצ"ב.

ג. ויש לומר בביאור הענין:

הנה על תיבת "ושננתם" מפרש רש"י: "לשון חידוד הוא, שיהיו מחודדים בפין, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד", ומובן שכדי ללמד את התלמיד באופן זה נדרש מאמץ ויגיעה. נשאלת השאלה: מדוע באמת יתחייב הרב להתייגע כל כך עד שהדברים יהיו "מחודדים" בפיהם של תלמידיו?

לקראת שבת

ז

בשלמא אם היינו מפרשים "לבניך" כפשוטו – ילדים – אז היה מובן, שאב צריך לעשות כל שביכולתו בשביל ילדיו היוצאים ממעיו; אך כיון שחידש לנו רש"י ש"לבניך אלו התלמידים", נדרש הסבר: לכאורה די ומספיק עצם הדבר שהרב מוכן ללמוד עם יהודים שאינם מבני משפחתו וכו', ומדוע נחייב אותו להתייגע כל כך עד כדי "ושננתם"? וכדי לתת טעם בענין זה – ממשך רש"י ש"הרב קרוי אב", ומעתה מובן: כיון שהרב נחשב (בענין הלימוד) כמו "אב" לתלמידיו, לכן צריך הוא להתמסר אליהם (בשייכות לענין הלימוד) באותה מסירה ונתינה כמו אב המתמסר לילדיו הגשמיים.

ד. וכדי להדגיש שתואר "אב" שנקרא בו הרב, אינו תואר של כבוד גרידא, אלא שהוא מטיל עליו חובה להתמסר ולהתייגע בלימודו עם תלמידיו – מדייק רש"י ומשווה, שזה שהרב הוא "אב" הוא בדיוק כמו שהתלמידים הם "בנים". וזהו אומרו: "כשם שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר 'בנים אתם לה' אלקיכם" – והרי זה שבני ישראל הם "בנים" לה', מטיל עליהם התחייבות גדולה כלפי רבם, שמכח זה הם מחוייבים בשמירת כל התרי"ג מצוות [ועד שאין רגע אחד שיהודי פנוי ח"ו ממלכות שמים, אלא תמיד הוא מחוייב לעסוק בלימוד התורה או בענינים המסייעים לזה ("לשם שמים")!]

"כך הרב קרוי אב" – באופן המטיל עליו חובה ואחריות (כאב לבנו), עד כדי כך שעליו לטרוח עם התלמידים ולהביא לכך שדברי תורה יהיו מחודדין בפיהם.

ה. והראיה על זה – שהרב קרוי אב, באופן המחייב אותו להתמסר לתלמידיו ולטרוח עד שיהיו דברי תורה מחודדים אצלם – מביא רש"י מדברי אלישע על רבו אליהו: "אבי אבי, רכב ישראל ופרשיו".

והענין בזה:

הנה כבר למדנו בפ' בשלח (יד, וזו, ועוד), ש"רכב" הוא כלי שמשתמשים בו במלחמה; וה"פרש" הוא זה היודע לנהוג ב"רכב" ולכוון אותו לנצחון המלחמה.

ומזה שבהמשך להתואר "אבי אבי", שאמר אלישע על אליהו בתור רבו – אמר את התואר "רכב ישראל ופרשיו", מובן, שגם ענין זה של נצחון במלחמה שייך לתפקיד ה"רב".

וכנראה במוחש:

לעתים תכופות קורה, שלאחר שהתלמיד למד איזה ענין והבין סברא מסויימת, עולה ברעיונו סברא שניה הסותרת לסברא הראשונה, וכשאינן ביכלתו לנצח ב"מלחמה" זו (אין לו תשובה נכונה שתשלול את הסברא הסותרת), נולד אצלו ספק בלימודו והוא "מגמגם בו".

לקראת שבת

וזהו איפוא תפקידו של הרב, בתור "רכב ישראל" – הרב צריך לתת לתלמיד את הכלי ("הרכב") לנצח במלחמה העיונית, והיינו: הכללים וההסברים שעל ידם יוכל להכריע בין הסברות המנוגדות, כך שדברי תורה יהיו מחוודדים בפיו, בלי ספק וגמגום.

ו. אמנם רש"י אינו מסתפק בתיבות "רכב ישראל" – אלא מוסיף "וגומר", הרומז לתיבת "ופרשיו":

לפעמים יתכן שגם כשהרב נותן כללים ויסודות ("רכב") לתלמיד, אין התלמיד יודע היכן וכיצד להשתמש בהם, ואז צריך הרב להיות גם "פרש" (היושב על הרכב ומנהיגו) – עליו להראות לתלמיד את דרך הלימוד ולסייע לו להשתמש ב"רכב" בפועל. ובמלים פשוטות:

גם כאשר ללוחם יש רכב – עדיין הוא אינו בטוח שינצח במלחמה, כי יתכן שהוא אינו יודע כיצד לנהוג ברכב; כאשר מצטרף גם "פרש", שמנהיג את הרכב ומוביל אותו למחוז חפצו, אז תגדל הוודאות שהמלחמה אכן תסתיים בנצחון.

ולענינו: יש שנתנית הכללים בלימוד ("רכב ישראל") לא מספיקה, שכן התלמיד מסתבך ואינו יודע להשתמש בכללים אלו כדבעי; ואז צריך הרב לשמש גם כ"פרש", להראות לו כיצד להשתמש עם הכללים ולהגיע לברור הענין הנלמד עד תומו.

לפי זה יובן גם מדוע רש"י אינו מביא את תיבת "ופרשיו" במפורש, אלא רק רומז אותה על ידי הציון "וגומר":

בדרך כלל, הרב אינו צריך לשמש גם כ"פרשיו", כי הכללים וההסברים היסודיים ("רכב ישראל") מספיקים לתלמיד. זה שהרב צריך להיות גם "פרש", ולהוליך את התלמיד בפועל עד למיצוי הענין עד תומו – זהו דבר שנצרך רק במקרים יוצאים מן הכלל (כגון כאשר התלמיד נמצא במצב ירוד ביותר, שלכן אינו יכול להשתמש בכללים בכחות עצמו; או לאיך גיסא, כאשר הענין הנלמד הוא מסובך ועמוק ביותר). לכן רש"י מעתיק במפורש רק את התיבות "רכב ישראל", השייכות לעיקר תפקידו של הרב, ואילו לתיבת "ופרשיו" הוא מורה רק באמצעות רמז.

איך הותר רב זירא לשכוח תלמוד בבלי

רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים

כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר רק וגו' (ד, ט. אבות פ"ג מ"ח)

איתא בגמ' (ב"מ פה, א) 'ר' זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיני' כי היכא דלא ניטרדי". ולכאוי יש לעיין היאך הותר לו לר"ז לשכוח כל "גמרא בבלאה", בעוד "כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו" (מנחות ט, ב)?

ומדיוק לשונו של רבינו הזקן בהל' ת"ת (פ"ב ה"ז) משמע, שמפרש בגדר האיסור, שעצם הדבר ששוכח דברי תורה הוי "פורש מן התורה", ולא מצד שהשכחה תביאו לאיזו תקלה.

והנה, ידוע החילוק בין תלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי, שבירושלמי ממצט בשקו"ט ביותר, וע"ד אדם הנמצא במקום מואר, שנקל לו ביותר למצוא מבוקשו.

משא"כ בבבלי, בכדי לבוא למסקנת הדברים, הלימוד הוא בדרך שקו"ט ארוכה, שלכן ארז"ל (סנהדרין כד, א) "במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבלי", ומוכן שריבוי השקו"ט מקשה על הזכרון.

ובזה יובן דאדרבה, הא גופא שר"ז צ"ם מאה תעניתא דלשתכח מיני' גמרא בבלאה כי היכא דלא ניטרדי", גרם שיוכל לזכור את ההלכות (שבתלמוד ירושלמי) ביתר שאת ועוז, וע"ד מאמר הגמ' שהובא במנחות שם "פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה".

ומוכן שאין בשכחה זו ח"ו משום "פורש מן התורה", ואדרבא, וק"ל.
(יעוין לקו"ש חליד ע"י 24)

אין חנון אלא מתנת חנם

ואתחנן אל ה'

אין חנון כו' אלא מתנת חנם כו' דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה (ג, כג ובפרש"י)

מלשון רש"י מוכח דשתי דיעות חלוקות הן אם "ואתחנן" הוא לשון מתנת חנם או לשון תפלה. וצ"ב, דגם אם ואתחנן הוא לשון מתנת חנם, מדוע א"א לומר שהוא לשון תפלה, וכי א"א לבקש מתנת חנם בדרך תפלה?

וי"ל הביאור בזה, דהנה אף שמשם התפלל ליכנס לארץ כי חשב "שמא הותר הנדר" (רש"י בד"ה שלאח"ז) הרי אף הוא ידע שכבר "נגזרה גזירה" (לשון רש"י לקמן) שלא יכנס לארץ.

והנה בר"ה (יז, ב ואילך) איפלגו אם תפלה מועלת לאחר גזר דין. ומסקנת הגמ' שם דבגזר דין על היחיד לא מהני ועל הציבור מהני.

ועפ"ז י"ל דבזה איפלגו שתי הפירושים ברש"י הנ"ל: די"א דהגזירה על משה כגזירת הציבור דהרי "משה הוא ישראל וישראל הם משה" (רש"י ד"ה וישלח ישראל חוקת כא, כא) ולכן שפיר הוי ואתחנן לשון תפלה, כי בגזר דין על הציבור מהני תפלה גם אחר גזר דין.

אבל י"א דהגזירה על משה כגזירה על יחיד גרידא. ולכן א"א לומר דואתחנן לשון תפלה הוא, וצ"ל דביקש משה "מתנת חנם".

(ע"פ לקו"ש חכ"ד ע"י 28)

יינה של תורה

”אין עוד” ואפילו בחללו של עולם: ”וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה במים!?”

ג' חלוקות בידיעת האלוקות / עומק משמעות חידוש הבעש"ט ז"ל בביטול העולם לאלוקים / האלוקות מתגלה בכל נברא ונברא והיא היא כל מהותו ועניינו / גם באדם ישנם ג' עניינים אלו / "כל נברא ויש הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש"

ידיעת היום והשיבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד¹. ואיתא במדרש²: יתרו נתן ממש בעבודת כוכבים, שנאמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים" (משמע שהם גדולים, אבל הוא גדול מהם. מת"כ); נעמן הודה במקצת ממנה, שנאמר "הנה נא ידעתי כי אין אלקים בכל הארץ כי אם בישראל" (הרי שהעיד על הארץ, אבל לא על השמים. מת"כ); רחב שמתהו בשמים ובארץ שנאמר "כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת"; משה שמו אף בחללו של עולם, שנאמר "כי ה' הוא האלקים, בשמים ממעל, ועל הארץ מתחת, אין עוד" מאי "אין עוד" – אפילו בחללו של עולם.

ולכאורה חילוק זה לג' עניינים (א) "בשמים ממעל", (ב) "על הארץ מתחת" ו(ג) "אין עוד" – ואפילו בחללו של עולם" – קשה להולמו. דמאי משמע, וכי אלו ג' ידיעות מחולקות

1. פרשתנו ד, לט.

2. דב"ר פ"ב, כח. ועד"ז ביל"ש (יתרו רמז רסט. יהושע רמז י).

לקראת שבת

יא

שאינן שום אלקה ח"ו לא רק בשמים אלא גם בארץ, ולא רק בארץ אלא גם בחללו של עולם?

על כרחך, אף שמצידו של הקב"ה אין חילוק בין היותו "בשמים ממעל" ו"על הארץ מתחת" ו"בחללו של עולם" – מ"מ מצד ה"וידעת" של האדם, יכול להיות חילוק³. ועל-כן חידוש הוא בכל מקום ומקום. וצריך להבין את תוכן החידוש הזה.

ובאמת קושיא כיוצא בזה הקשה רבינו הגדול נ"ע בריש "שער היחוד והאמונה", וזלה"ק:

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וצריך להבין, וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה כמים מתחת לארץ שצריך להזהיר ב"ב והשבות אל לבבך?

ותמצית אמרי בינתו, ע"פ דרכו של מורנו הבעש"ט הק', דהמכוון ב"אין עוד" – אינו לאלקה אחר המצוי בהיחבא, דדבר זה לא יעלה על מחשבת האדם, אלא שאין שום מציאות מלבד הקב"ה, והיינו שהשמים והארץ וכל צבאם אינם אלא אלקות ואין שום מציאות ושום דבר חוץ לאחדותו ית', ד"הכל בטל במציאות אצלו".

דמכיון שהנבראים נתהוו בדרך בריאה יש מאין (ולא יש מיש), לכך צריכים הם תדיר לכח הבורא המהווה שיקיימם, ואילו היה הכח האלקי המהווה מסתלק מהם כרגע, מיד ייעשו "אין" ואפס ממש, כמו לפני ששת ימי בראשית ממש".

ובזאת יובן מה שהוסיף הכתוב "ועל הארץ מתחת" – להורות ש"גם הארץ החומרית שנראית יש גמור לעין כל, היא אין ואפס ממש לגבי הקב"ה"⁵.

אבל בביאור זה לא די: דאף אמנם קשה יותר לקבל בלב שגם הארץ החומרית בטלה במציאות לגבי בוראה, מ"מ, כל זאת הוא רק בהרגש הלב ("והשבות אל לבבך"), אבל בהבנת הדברים ("וידעת היום") אין שום הפרש, ואם הוא מבין בשכלו שה"שמים ממעל" בטלים במציאות לקב"ה, וקמיה ית' הם כלא חשיבי, הוא הדין והוא הטעם ב"ארץ מתחת" ומה יש מקום לחלק?

3. דבזה נשתנה הפסוק הזה מהפסוק שלפניו (ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" – ששם ליתא לג' החלוקות. והוא מכיוון דהפסוק "אתה הראית" מדבר במה שראו ישראל בשעת מ"ת, דאז ראו ש"אין עוד מלבדו" כפי שהוא באמת, ומצד האמת אין שום חלוקה. ואמנם הפסוק "וידעת היום" עוסק בחובת האדם ובידיעתו – ובידיעת האדם יש מקום לחלק בין ג' העניינים הללו.

4. ל' שער היחוד והאמונה פ"א ופ"ג. (ראה ביאור הלשון בליקוט פירושים כו' לשם ע' נט"ס).

5. שם פ"ו (פ, ב).

לקראת שבת

והביאור בזה:

בחידושו של מורנו הבעש"ט היה אפשר לפרש, שהקב"ה מהווה ומחיה את העולמות כולם, עליונים ותחתונים, ועד שבלעדו ית' אין להם שום קיום – בדוגמת אור ומאור, דאין באור אלא מה שבמאור, וכיון שכבה המאור, תציף עיניך באור ואיננו, דאין לו שום קיום זולת המאור.

ואמנם, הרבה יתר על כן הוא בבריאת שמים וארץ והתהוותם בכל רגע ע"י הקב"ה: באור ומאור – אף שאין האור אלא השתקפות ("שיינוג") מהמאור, ואין לו שום קיום בפ"ע, מ"מ הרי יש לו מהות נפרדת, דזה אור וזה מאור, והם מחולקים בגדריהם, ואפילו במקומם: המאור אינו נמצא במקום שהאור מאיר.

אבל בבריאת שמים וארץ, הקב"ה מחיה ומהווה את הכל באופן כזה שהוא חיותו וקיומו של הנברא עצמו, ואין לשום נברא שום תוכן ומהות מבלעדו ית'. והיינו שהוא ית' "נמצא" כביכול בתוך כל נברא באופן מיוחד, דכל נברא שונה מהנברא האחר – והקב"ה כביכול מתצמצם ונמצא בכל נברא לפי עניינו.

וכפי שמבואר בתניא שם מבואר שלכל נברא ונברא יש "דבר ה'" בפ"ע. והיינו שהאלקות יורדת כביכול לתוך פרטי הפרטים של כל בריאה ובריאה.

וזהו ה"אין עוד" האמיתי: אין שום מציאות חוץ ממנו ית'. מכיון שדבר ה' מתלבש בתוך הנברא, קיומו ועניינו, ולכן הנברא אינו נפרד כלל מדבר ה', ודבר ה' הוא הוא החיות והנפש של אותו נברא בו הוא מלוכש. ובמילא מובן איך ש"כל נברא ויש – הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש".

האמור פותח שער להבין ולהשכיל במהות חלוקה זו ד(א) "שמים ממעל" (ב) "הארץ מתחת" ו(ג) "אין עוד":

כיוון שעומק המשמעות של "אין עוד" קשור בזה שכוח הבורא נמצא ומתלבש בתוך עניינו של כל נברא ונברא, היה יכול להיות מקום ולחלק: זה שהקב"ה מתלבש בנבראים – אין זאת אלא בנבראים העליונים והרוחניים – ה"שמים ממעל", אבל ב"ארץ מתחת" – עניינים תחתונים של העולם הזה, אף שגם הם נבראו במאמר ורוח פיו ית', אמנם אין הוא מתלבש בהם, והיחס ביניהם אליו ית' הוא כמו היחס בין האור למאור;

ע"ז אמר הכתוב "וידעת היום גו' כי ה' הוא האלקים גו' על הארץ מתחת" – להורות שגם הנבראים התחתונים הם בביטול מוחלט אליו ית', וכל מהותם ועניינם הוא אך ורק האלקות, ולולא זאת אין בהם שום דבר ממש.

לקראת שבת

יג

ועדיין מקום לבעל דין לטעון, דהא תינח הנבראים שהוזכרו בעשרה מאמרות – בהם בוודאי יש התלבשות גמורה של דבר ה', אבל אלו הנבראים שלא נזכרו שם, בחי' "חללו של עולם", אפשר שנבראים נחותים אלו אין כל מהותם וחפצם דבר ה' – וע"ז הוסיף "אין עוד"⁷.

הדברים הללו קיימים בעולם הגדול, ודוגמתם גם ב"עולם קטן – זה האדם"⁸:

תפקידו של היהודי בעלמא דין הוא להביא ולגלות את האלקות בעולם, מתחיל בעולמו שלו – גופו ונפשו. ובוזה ג' חלוקות: (א) "שמים ממעל"; (ב) "הארץ מתחת"; (ג) "אין עוד – חללו של עולם".

היום מתחיל אחרי שהאדם ישן בלילה, בשעת השינה עולה הנשמה למעלה ושואבת לה חיים⁹. תיכף שהיא מתעוררת ה"ה עם כוחות מחודשים שקיבלה לעבודת היום. וי"ל שזהו הטעם שיהודי פותח את היום באמירת "מודה אני לפניך כו' שהחזרת בי נשמת" – הודאה לקב"ה, "לפניך" שהחזיר את הנשמה מאיתו, עם כוחות רעננים ומחודשים – משורשה ב"שמים ממעל".

ולאחרי זאת מתחילה עבודת היום, להביא את הנשמה בכל הגוף, שהנשמה תחדור ותשפיע גם על ה"ארץ", הארציות שבאדם. ובוזה שתי מדריגות:

א. עבודת התפילה בבית הכנסת, ו"מבית הכנסת לבית המדרש"¹⁰. שאז הוא מביא את הנשמה בכל כוחותיו ובכל גופו (דענין עבודת התפילה הוא להביא ולגלות את אור הנשמה בגוף כולו¹¹). דענין זה הוא ע"ד "בארץ מתחת" דקאי כנ"ל על הדברים התחתונים שנזכרו בפירוש בעש"מ שבתורה, וכך גילוי האור האלקי הזה הוא בדרכי התורה והתפילה, ועל ידם.

7. וחלוקה זו מדוייקת בלשונו הזהב של רבינו הגדול בפרק קמא דשער היחוד: דפותח בפירוש הבעש"ט עה"פ "לעולם הוי' דברך ניצב בשמים" שדברך שאמרת יהי רקיע עומדות בתוך רקיע השמים להחיותם – "בשמים ממעל"; וממשיך "וכן כלל הברואים, ואפי' ארץ הלזו הגשמית" – "הארץ מתחת"; ומסיים "ואף שלא נזכר שם אבן בעש"מ שבתורה" – "אין עוד, חללו של עולם".

8. ראה תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, ב). וראה ג"כ אדר"נ פל"א. קה"ר פ"א, ד. מו"נ ח"א פע"ב. ועוד.

9. ב"ר פי"ד, ט (ועד"ז בפדר"א פי"ב – הובא בעץ יוסף לב"ר שם. וראה גם רד"ל לפדר"א שם).

10. ברכות ומו"ק בסופה.

11. דלכן אסור לאכול קודם התפילה, ד"נשמה באפו" (ברכות יד, א) – והיינו שעדיין לא נתפשטה בכל הגוף. ואי אפשר לעסוק בעבודת הברורים דאכילה כל זמן שלא בירר את עצמו ד"סמוך לפלטרין שלך לא כבשת" (נחבאר בלקוטי תורה פ' פינחס עט, ד. ד"ה להבין ענין נפש האלקית (אור התורה בראשית כרך ו' בתחילתו). סד"ה לכה דודי, תרפ"ט. ועוד).

לקראת שבת

ב. אחרי הלימוד, כשיוצא לעולם ל"הנהג בהם מנהג דרך ארץ"¹². שאז העסק הוא עם עניינים של העולם ממש כפשוטו, ענייני הרשות, שהם בדוגמת הדברים הנחותים שלא מוזכרים בעשרה מאמרות שבתורה. וגם בהם הוא מביא את האור האלקי, וכפסוק "אין עוד – ואפילו בחללו של עולם".

דע"י ההכנה הראויה ד"שמים ממעל" ו"הארץ מתחת" בכוחו של כל יהודי להביא את השכינה גם ל"חללו של עולם", ועד שיבוא למצב שהעולם אינו תופס שום מקום כלל, אינו שום מציאות – "אין עוד".

שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר
חדש באחד לחדש דבר משה אל בני
ישראל גוי
מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה
(א, ג ובפרש"י)

ולכאור' צ"ע, שהרי מאז שהוציא מרע"ה
את בני ישראל ממצרים, מצינו פעמים רבות
שנתן להם דברי תוכחה, ומהו שכתב רש"י
ש"לא הוכיחן אלא סמוך למיתה?"
וי"ל, דנשתנו דברי התוכחה שבפרשתינו
ממה שהוכיחם משה לפני כן.

דהנה, בכל הפעמים שהוכיחם לפני"ז הי'
זה בשעת מעשה, ולכן לא היתה זו תוכחה
גרידא, כ"א גם ע"מ לאפרושי מאיסורא
וכיו"ב.

משא"כ בנדו"ד, שהיתה התוכחה על כל
המאורעות הרבים שאירעו במדבר, ולא על
חטא שחטאו בו עכשיו, ובפרט שהדברים
נאמרו לא לחוטאים עצמם כ"א בפני בניהם.

וא"כ היו הדברים דברי תוכחה בלבד,
שע"ז כתב רש"י ש"לא הוכיחן אלא סמוך
למיתה".

(התועודיות תשמ"ז חיד"ע ע' 176)

לא הי' לו בת-קול

קול גדול ולא יסף
שלא הי' לו בת קול
(ה, יט. שמו"ר פי יתרו)

צ"ב, מהי המעלה הגדולה בכך שלקול
דמתן תורה לא הי' בת קול? ובפרט לפי
הידוע דקוב"ה לא עביד ניסא למגנא, צ"ע
למה הוצרכו לנס זה?

ויש לבאר זה ע"פ המבואר בסה"ק (ראה
תניא פל"ו), דהגילוי האלוקי שהי' בשעת מתן
תורה, הוא מעין הגילוי שיהי' לעת"ל, שאז
יתגלה אור ה' בתכלית הגילוי ללא כל לבוש
וצמצום, עד שתחדור הקדושה בדבר הגשמי
מצד עצמו, וכמאמר הכתוב "וראו כל בשר כי
פי ה' דיבר" (ישע"י מ, ה).

והנה טבע הקול הוא, שכשהוא מגיע
ומכה באיזה דבר גשמי נוצר וחוזר ממנו הד,
אך באם נספג הקול בדבר הגשמי הנה אז לא
תהי' בת קול.

ועפ"ז יובן מה שבקול דמתן תורה לא
הי' בת קול, שזהו משום שהגילוי באופן כזה
שהקול חדר ונספג בגשמיות העולם עצמו,
ולכן לא הי' לו בת קול.

(לקו"ש חיד"ע ע' 1092)

חדושי סוגיות

גדר ההוספה בת"ת מט"ו באב ואילך

יקשה בכמה פרטים מהו גדר הדין להוסיף לימוד בלילות אחר ט"ו באב / ידייק ממ"ש הרמ"א, שאינו מגדר חיוב כללי דת"ת / יבאר דיוקי לשונות הרמב"ם בזה, שהם ב' גדרים בלימוד באופן ד"כתר תורה" / יבאר דרגת "כתר תורה" ע"פ מ"ש הב"ח – שהוא לימוד עניני פרדס / עפ"ז מבאר גדר ההוספה בלימוד בלילה דוקא, והעונש שאמרו למאן דלא יוסיף.

א.

יקשה בכמה פרטים מהו גדר הדין להוסיף לימוד בלילות אחר ט"ו באב

תנן בסוף תענית (כו, ב): "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכו'", ובגמ' שם (ל, ב ואילך) נאמרו כמה טעמים על יום טוב זה, ומסיים בגמ' שם (לא, א. ב"ב קכא, ב) "מכאן ואילך¹ דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף כו'", (ופרש"י תענית שם²) "מכאן ואילך מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו"³. וברשב"ם מבאר ש"מתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בלימודו גם בלילה".

(1) ראה לקמן הערה 42.

(2) וידועה השקו"ט אם הפירוש לתענית הוא מרש"י (ראה שם הגדולים להחיד"א מערכת גדולים מע' רש"י קרוב לסופו. מהר"ץ חיות סוף

מס' תענית).

(3) ב"ב שם ד"ה מט"ו. וכן בנמוק"י ב"ב שם. ובב"ח לטאו"ח סרל"ח "האחרונים קבלו לומר משכבי עד קומי שכבי ומקומי עד שכבי קומי . . .

לקראת שבת

יז

ויש לעיין מהו הגדר של הוספה זו דלימוד התורה בלילה מחמשה עשר באב ואילך, דלכאורה:

אם המדובר ביושב אהל (ת"ח) ש"חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש"⁴, כמ"ש (פרשתנו ו, ז) "ודברת בם בשבתך וביתך בדרך וגו'" ונאמר (יהושע א, ח) "לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה"⁵ – הרי בלימודו זה אין הוספה על חיובו במצות ת"ת?

ואם המדובר בבעל עסק שיוצא י"ח בקביעות עתים ביום ובלילה (רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ח שו"ע יו"ד ר"ס רמז. הל' ת"ת לאדה"ז שם ס"ד ואו"ח סקנ"ו), ועד שיש יוצאים י"ח בפרק א' שחירת ופרק א' ערבית⁶, ובא להדר ולהוסיף בת"ת (יותר מחיובו) – אינו מובן, למה לא מצינו ענין זה כאשר הימים מאריכין והלילות מתקצרין, דמאן דנתוסף ל' בזמן דהיום אז ביום יוסיף? מהו החילוק אם הוספה זו היא בלילה (מט"ו באב ואילך "שהלילות מאריכין והימים מתקצרין") או ביום (כאשר הימים מאריכין והלילות מתקצרין)?

ואדבר: אם נותנים שכר מיוחד כשמוסיף לימודו בלילה (שאינו זמן של טירדא בעסק) – כ"ש וק"ו שמגיע לו שכר מיוחד כשמוסיף בלימודו ביום, כאשר ע"פ תורה פטור הוא מת"ת מפני טירדתו בעסק, והוא "גוזל" מהזמן שעוסק בפרנסתו ומקדישו ללימוד התורה⁸.

דאנן לומדים בלילה מט"ו ואילך אנן פועלי דיממא דאינו אלא למלאות בלילה שמארכת מה שיחסר לנו ביום שמקצר והולך אזו". ע"ש. אבל לכאורה אין זה כדעת הרמב"ם שם פ"ג הי"ג (הובא לקמן בפנים ס"ג) שמצות לימוד התורה היא בשווה ביום ובלילה, ואדרבה, עיקר הלימוד הוא דוקא בלילה דאז לומד רוב חכמתו [וראה פרישה יו"ד שם סקנ"ב (הובא בש"ך שם סקנ"ה): דאפילו בלילי תקופת תמוז הקצרים ג"כ ילמד כו'. ומ"ש (עירובין שם) לא איברא לילה אלא לשינתה ומוקי לה (תוס' שם) בלילי תקופת תמוז נ"ל שר"ל דאז יהי' לו עיקר הלילה לשינה כו'. ע"ש].

(8) ולכאורה דוחק לתרץ שאז לא מגיע לו העונש ד"דלא מוסיף כו" (כיון שטרוד בעסק), משא"כ כשאינו מוסיף בלילה.

מתשעה באב^א שאומרים קומי כו' חייב לקום קודם אור בוקר כו' כיון שהלילות ארוכים".

(4) ל' אדה"ז בהל' ת"ת פ"ג ס"ה. שם ס"ז. וראה גם שם או"ח ר"ס קנו.

(5) ראה מנחות צט, סע"ב. הל' ת"ת שם ס"ז. קו"א שם רפ"ג. ועוד. ובר"ן נדרים (ח, א ד"ה הא קמ"ל) "שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כחו כו' ושנתם כו'". וראה טורי אבן לחגיגה (ז, א ד"ה וג"ח ות"ת) שמטעם זה "ת"ת עיקר מצותו וחיובו אין לו שיעור".

(6) ראה מנחות שם. הל' ת"ת לאדה"ז שם ס"ד (ובקו"א שם^ב) ואו"ח סקנ"ו.

(7) וראה רשב"ם שם. ובחדא"ג ב"ב שם כ' ע"פ עירובין (סה, א ותוס' שם) "דודאי עיקר הלימוד הוא ביום... ולהכי קאמר ר"ב ב"י (עירובין שם) הא

(א) ובמ"ג או"ח שם מוסיף "מט"ו באב כו'". וראה ס' השיחות תשמ"ח (קה"ת, ברוקלין, תשמ"ט) ע' 579 הערה 45 ובהנמטן שם.

(ב) וראה דברי אדה"ז, נענתקו בצ"ח ל'ש"ס פאה פ"א (יט, א) (ובשלימותם – בשר"ת אדה"ז (קה"ת, ברוקלין, תשמ"ח) שער המילואים ס"ז).

לקראת שבת

[ודוחק גדול לומר שהמדובר רק בבעל עסק כזה שא"א לו בשום פנים "לגזול" ולהוסיף בת"ת בשעות היום (גם כשהימים מאריכינן), ובמילא, לא תצוייר הוספה בלימוד התורה אלא מחמשה עשר באב ואילך כשהלילות מאריכינן].

ועוד זאת: מפשטות לשון הגמרא משמע, ש"מכאן ואילך כו' דמוסיף" היא הוראה כללית, לכל ישראל, בין יושבי אהל ובין בעל עסק (מכל הסוגים).

ב.

ידייק ממ"ש הרמ"א, שאינו מנדר חיוב כללי דת"ת

והנה ברמ"א (י"ד שם סכ"ג) הביא ע"ד ההוספה בלימוד התורה בלילות מט"ו באב ואילך בהמשך לדברי המחבר (שמקורם ברמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ג)) ע"ד גודל מעלת לימוד התורה בלילה "מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו א' מהן בשינה באכילה ושתי' ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה", ומוסיף הרמ"א (מרמב"ם שם) "כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה (ומסיים) ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך כו'" (וכן העתיק אדה"ז בהל' ת"ת שלו (פ"ד ה"ח)).

ועפ"ז לכאורה הגדר של ההוספה בלימוד התורה בלילה מט"ו באב ואילך, אינו שייך לחיוב הכללי דת"ת⁹ – אלא הוא בא ושייך להסגולה המיוחדת של לימוד התורה בלילה¹⁰. שלכן "דמוסיף יוסיף", שמגיע לו שכר מיוחד על עסק התורה בלילה דוקא.

אבל עפ"ז צ"ע: איך אפשר לומר "ודלא מוסיף יאסף . . תקברי' אימי'" ("ימות בלא עתו" (לשון רש"י תענית שם 11)) ? וכי אפשר לומר שבגלל שחסר לו העילוי המיוחד של לימוד התורה בלילה (שאז לומד אדם רוב חכמתו וזוכה לכתר תורה), מגיע עונש כזה ? !

ג.

יבאר דיוקי' לשונות הרמב"ם בזה, שהם ב' גדרים בלימוד באופן ד"כתר תורה"

ויובן זה בהקדם ביאור בדיוק לשון הרמב"ם (הנ"ל) שע"י לימוד התורה בלילות זוכים לכתרה של תורה:

הלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה", לכאורה הוא מצד מצות לא ימוש גו' והגית בו יומם ולילה (ראה שמור"ר פמ"ז, ה' בסופו – נסמן בבני בנימין לרמב"ם שם), וי"א שמקורו מגמרא דידן סוף תענית (מגדל עוז לרמב"ם שם. ביאורי הגר"א בשו"ע י"ד סרמ"ה סק"כ). וראה מאירי סוף תענית. ואכ"מ.

11) וברשב"ם (ונמוק"י) ב"ב שם: בחצי ימיו.

9) שבזה מתחיל הרמב"ם ההלכה (שם הי"ג) "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם כו'".

10) ומ"ש ברמב"ם (שם פ"ב ה"ב) במלמד תינוקות "יושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן

1) הועתק בטור ושו"ע אדה"ז שם, אבל לא במחבר.

לקראת שבת

יט

בהל' ת"ת שלו (פ"ג) מביא הרמב"ם שני תנאים¹² איך להגיע ל"כתר תורה"¹³: (א) "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחי' ובתורה אתה עמל" (ה"ו). (ב) "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו'" (ה"ג).

ויש לדייק, שבתחילה נקט הרמב"ם "להיות מוכתר בכתר תורה", ואילו גבי עסק התורה בלילה כ' "מי שרוצה לזכות¹⁴ בכתר התורה".

ויש לומר הביאור בזה:

בתוכן "כתר תורה" יש שני ענינים: (א) הכתר שבתורה עצמה, היינו החלק הנעלה והמיוחד שבתורה (כמו שמצינו (מגילה כה, ב¹⁵) שדוקא הלכות התורה נקראות בשם "כתרה של תורה"). (ב) זה שהתורה היא כתר של האדם הלומדה.

והנה, אף שבכללות כוונת הרמב"ם בפרק זה היא לאופן הב¹⁶, זה שהתורה מכתירה את האדם הלומדה (כמשנ"ב מ"א – לקו"ש חכ"ז ע' 243 ואילך), יש לומר, שבמתק לשונו מרמז הרמב"ם גם על הענין הא' (הנ"ל) דכתר תורה, היינו, דרגא נעלית בתורה גופא.

וזהו החילוק בין שתי ההלכות הנ"ל:

בהלכה הא' "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה" הכוונה לגדר "כתר תורה" באופן הב' דלעיל, שהתורה נעשית כל מציאותו (וזהו הפירוש שהאדם

תורה", אבל שם אינו תנאי בתור סיבה לזכות לכתר תורה, אלא לשלול, "שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא וכו' אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם".

14) וכן הועתק בטושו"ע (וראדה"ז הל' ת"ת) שם. – באדה"ז שם (בכל הדפוסים שתח"י) "לזכות זכות בכתר תורה". ואולי הוא טה"ד. או אולי כוונתו בזה להדגיש דיוק התיבה "בכתר התורה" (דשינוי לשון הטור וש"ע "בכתרה) של תורה" אינו מדגישו כ"כ) – ראה לקמן בסוף הסעיף. ועצ"ע.

15) עיין אגה"ק סכ"ט. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 108 והערה 45 שם.

16) ובהל' איסורי ביאה (פכ"א הל"ב) נקט הרמב"ם לשון "כתר התורה" (בעיקר) בנוגע לזיוק התורה, וכיו"ב.

ול' "ורלא מוסיף יסיף" שבאבות (פ"א מי"ג), פי' הרע"ב "יסוף מפיו מה שכבר למד וישכח תלמודו" (ומסיים: וי"ג יאסף כו' בלא עתו, וכפרש"י).

12) פשוט, שבכללות, כל התנאים המבוארים בפרק זה נצרכים כדי להגיע לכתרה של תורה (שהרי ע"ז קאי כל הפרק, כתחילת הפרק "בג' כתרין כו"). אבל שאר הענינים מוכרחים לא רק לכתר תורה אלא כדי שדברי תורה יהיו מצויים וקיימים אצל האדם (כמו "לא בגסי הרוח היא מצוי" (שם ה"ח וט'), צריך להסיר "התאוות ותענוגי הזמן מלבו" (שם ה"ט), "אין ד"ת מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן" (שם ה"ב)), משא"כ התנאים להגיע ל"כתר תורה" מפורשים (רק) בב' ההלכות הנ"ל (וכן בה"ז, כבהערה הבאה).

13) גם בהלכה ז' שם הזכיר הרמב"ם "כתרה של

לקראת שבת

"מוכתר בכתר תורה". וכמו שממשיך הרמב"ם "ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת" – שאז דברי תורה שלו הם כמו רכוש שקנה (עד ש"תורה דילי" היא" (קידושין לב, ריש ע"ב¹⁷)) שאפשר להפריד בין מציאות האדם הלומד והדברי תורה שלמד, שהרי הוא מציאות בפני עצמה שיש לו "רכוש" – אלא שהי' מוכתר (מסובב) בדברי תורה באופן שהתורה תתאחד עם מציאותו.

משא"כ במ"ש בסוף הפרק "אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו" – אין כוונתו לזה שהתורה תהי' "כתר" שלו, אלא "לזכות" לענין נעלה בתורה גופא, ב"כתר התורה". ולכן משנה בלשונו, וכ' (א) "לזכות", (ב) "בכתר התורה" – שזה מורה שהוא זוכה לאיזה דבר, והדבר הוא "כתר התורה", כתר של התורה¹⁸ [משא"כ לפני"ז כ' (א) ולהיות מוכתר, (ב) בכתר תורה – שזה מדגיש הפעולה על האדם הלומד, שהתורה מכתירה אותו].

ד.

יבאר דרגת "כתר תורה" ע"פ מ"ש הב"ח – שהוא לימוד עניני פרדס

ויש לומר, שכוונת הרמב"ם כאן ב"כתר התורה" היא – לעיקרה ומהותה של תורה (כמו "כתר" כפשוטו, שהוא דבר שלמעלה מהראש), היינו לא זה שהאדם מבין ומשיג התורה, אלא הדביקות בנותן התורה.

וכמבואר בארוכה בב"ח (או"ח סמ"ז ד"ה ומ"ש דאמר¹⁹), שעיקרו של עסק התורה הוא "שנהי" עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה. . ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה (ירמי' ז, ד) ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה", ומבאר שם שזהו גם תוכן ברכת התורה, "להודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינה ית', והוא המכוון בברכת אשר בחר בנו על אשר קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה כלי חמדתו שהי' משתעשע בה בכל יום כדי שתתדבק נשמתינו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו כו"'.²⁰

ועפ"ז מובן דיוק לשון הרמב"ם בהלכה זו "אין אדם למד רוב חכמתו. . ולא יאבד אפילו א' מהן. . אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה" (ובטור וש"ע "יו"ש ד. וכן בלבוש שם ס"כ) הקדימו "דברי חכמה" ל"תלמוד תורה" – שלכאורה "דברי חכמה" מאי שייכי הכא? הרי מדובר בחכמת התורה²⁰?

17) ראה לקו"ש המצויין לעיל בפנים הערה 62. ישראל.

18) ע"ד הלשון בטורש"ע שם. 20) ובשו"ע אדה"ז השמיט "דברי חכמה".

19) ראה הקדמת המהר"ל לספרו תפארת וראה לקמן הערה 22.

אלא שכוונת הרמב"ם ב"דברי חכמה" היא ללימוד ענינים של "פרדס" (המבוארים בד' פרקים הראשונים של ספר היד), הנקראים "דברי חכמה"²¹ להיותם ענינים העמוקים ביותר שבתורה (וכמבואר ברמב"ם שם גודל עמקות הדברים ההם) – שע"י לימוד זה זוכים ל"כתר התורה", כי כדי להרגיש "רוחניות וקדושת מקור מוצא התורה" (שזהו "כתר התורה" כנ"ל) הוא ע"י לימוד עניני "פרדס" וחכמת האמת, שבהם מדובר אודות גדלות הבורא וכו'²².

[ועפ"ז, מ"ש הרמב"ם שעיקר הלימוד בלילה הוא ב"דברי חכמה" ("רוב חכמתו") – דהיינו עניני "פרדס" כנ"ל – מתאים עם מ"ש בכתבי האריז"ל²³ (והובא בפוסקים (באר היטב אור"ח ס"א סק"ו בסופו. משנה ברורה שם סק"ט. ועוד)) שעיקר לימוד התורה בלילה הוא באגדה²⁴ ובחכמת האמת²⁵].

ה.

עפ"ז מבאר גדר החוספה בלימוד בלילה דוקא, והעונש שאמרו למאן דלא יוסף

ועפ"ז מובנת גם השייכות בין "לזכות בכתר התורה" ללימוד בלילה דוקא:

ואולי י"ל שמתעם זה כתב אדה"ז (בפ"ד שם) "אלא בת"ת" והשמיט "דברי חכמה", כי כבר האריך בפ"ב שם, וכן בפ"א ה"ד, ע"ד גודל חיוב לימוד פרדס התורה, גם סודות התורה, שנכלל בחיוב מצות ת"ת, וא"כ פשיטא שזה נכלל בחיבות "אלא בת"ת", משא"כ ברמב"ם וטושו"ע.

(23) ראה גם זח"ג לט, ב "והוה אולף לי כל יומא ג' מילין דאורייתא ובליליא ג' מילין דחכמתא דאגדתא". ובאור צדיקים (להר"מ פאפיריש) עמוד התפלה סכ"ו ס"ו "יזהר מאד ללמוד (בלילה) כו' ונכון שילמוד דבר שמכפר עונותיו של אדם ושרוב יסודי (לכאורה טה"ד, וצ"ל "סודי") התורה גנוזים בה והיא אגדה". ועד"ז בסידור האריז"ל (להרש"ר) בכונת הלימוד בסופו (כוונת העיון – "אגדה"). ועוד.

(24) ובכ"מ הובא ע"ד לימוד המשנה בלילה, ובתרגום לאיכה עה"פ (ב, יט) קומי רוני בלילה: עסוקי במשנה בליליא. וראה בכמה סידורים בסדר הלימוד (ותיקון חצות) בלילה. סידור אדה"ז (קנג, ד) ובסידור תורה אור (קב, ב).

(25) ולהעיר מקונטרס עץ החיים (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ב) פכ"ה החילוק דומני לימוד חסידות בבוקר ובלילה, דבבוקר הוא "זמן מסוגל" ללימוד

(21) ראה בארוכה רמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש בפ"י "החכמה (והמעשה)", שעיקרו "לצייר לנפשו אחדות הקב"ה". ע"ש בארוכה. וכדמשמע מרמב"ם סוף הל' מלכים (פי"ב ה"ד) "כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה", וע"ז ממשיך בהלכה שלאח"ז "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם", דקאי בכללות על הידיעה דמעשה מרכבה ומעשה בראשית שבר' פרקים הראשונים (ראה לקר"ש חכ"ו ע' 119 ואילך), ובזה גופא בדרגא נעלית ביותר (ראה הדרן על הרמב"ם (קה"ת, ברוקלין, תשמ"ה) סכ"ט). וראה רמב"ם סוף הל' תשובה. וראה שינוי לשונו שם בפ"ט הלשון "בחכמה" "בחכמתה" כמה פעמים. וכן ברפ"י שם. ואכ"מ.

(22) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב (מספרי עקב יא, כב. רמב"ן בספר המצות מ"ע ז"ל) רצונך שתכיר מי שאמר והי' העולם למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומתדבק בדרכיו כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזין באגדות.

(ד) ושם: ילמוד החכמות המושילות לאהבה את ה' כ'.

זה שזוכים ל"כתר התורה" ע"י לימוד התורה בלילה אינו (רק) מפני שבלילה אפשר להתמסר יותר ללימוד בהתיישבות הראוי, שאז מתיישב לימודו בתוכו (ע"ד מ"ש במדרש (שמו"ר פמ"ז, 26) גבי משה), אלא גם ובעיקר²⁷ לפי שבלילה ישנה סגולה מיוחדת²⁸ שלימודו יהי' באופן שמתקשר (נוסף על חכמת התורה גם) לשכינתו ית'.

[ולכן ממשיך הרמב"ם "אמרו חכמים (שמו"ר שם, ה. ויק"ר פי"ט, א²⁹) אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר (איכה ב, יט) קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד כו" (ע"ז ג, ב), להדגיש שאין הכוונה רק לקנין דברי תורה³⁰ ולהתיישבות בחכמת התורה, אלא "לפנימיות התורה", שהיא "רנה של תורה"³¹ והיא הפועלת שהיא' עליו "חוט של חסד"].

והיינו לפי שהדביקות בנותן התורה קשורה עם לימוד התורה מתוך שפלות וביטול³² שדוקא בלימוד כזה אפשרית דביקות אמיתית בקדושת התורה, והלילה הוא זמן מסוגל לעורר בעצמו רגש של שפלות ונמיכות רוח (ולכן אז הוא זמן דחשבון הנפש בקריאת שמע של המטה, תיקון חצות וכו'³³).

ואע"פ שהביטול הוא תנאי מוקדם בכל ענין של לימוד התורה, כמבואר ברמב"ם כאן

לשהש"ר שם).

30 יש מפרשים דעת הרמב"ם (ע"פ פלוגתא ר"י ור"ל במדרשים הנ"ל והתאמתה לעירובין (סה, א) דמשמע דעיקר הלימוד הוא ביום) דעיקר הלימוד בעיון כו' הוא ביום ולגירסא בלילה (ראה נהורא דאורייתא (להרי"ז פ' וולפסון) מאמר א' פט"ז. מאמר ו' פ"ז. ועוד. וראה מפרשים לשמו"ר שבהערה 26). אבל לכאורה לא משמע כן ברמב"ם. ועוד.

31 וי"ל שזוהי הכוונה בציון הצפע"נ על מ"ש הרמב"ם כאן "אמרו חכמים" לתמיד לב, ב (ולא למדרשים הנ"ל הערה 29), דשם מפורש "כל העוסק בתורה בלילה שכינוה כנגדו". ע"ש.

32 וכהמשך הכתוב "קומי רוני בלילה) שפכי כמים לבך נכח פני ה'". וראה שו"ע אדה"ז במהד"ב שם (מזח"א קלו, סע"א ואילך. ח"ג יג, א) "זח הנקרא עבד ה' כמ"ש (תהלים קלד, א) כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות", והרי זהו תוכנו של עבד ה', שפלות וביטול בתכלית.

33 כידוע בכתבי האריז"ל. וראה הערה לתיקון חצות בסידור אדה"ז (קנא, ג ואילך) וסידור תורה אור (צט, א).

דא"ח, ובנוגע ללילה – ד"הזמן הזה צריך לדא"ח". ואולי המדובר שם הו"ע אחר. ואכ"מ.

26 ושם: "הי' לומד תורה ביום ופושט אותה בינו לבין עצמו בלילה"^ה. ושם, ח': "בשעה שהי' מדבר עמו הי' יודע שהוא יום ובשעה שהי' אומר לו לומד תורתך הי' יודע שהוא לילה" (וראה מפרשים שם).

27 ויש לומר שמרומז בב' הלשונות בטאו"ח סרל"ח "הלכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצוין ללמוד כו'".

28 דאף שמפורש בריבוי מקומות בזהר לגבי הלימוד בחצות, ה"ז רק שאז הוא עיקר זמן עת רצון, אבל מהמבואר בכ"מ (וראה לשון אדה"ז בשו"ע (או"ח מהד"ב ס"א ס"ג)) מוכן דלימוד שייך (גם) לכללות הלילה. וראה סידור הרש"ר שם "ללמוד מעט אגדה בכל לילה אחר אכילה".

29 ובשהש"ר (פ"ה, יא) ומדרש שמואל (פ"ה) לפנינו "גרנה" של תורה (וראה מ"כ

ה) ולהעיר שממשיך שם "ולמה הי' עושה כך אלא ללמד את ישראל שיהו יגיעים בתורה ביום ובלילה", ומשמע שמשעה עצמו לא הי' זקוק לזה.

לקראת שבת

כג

(ה' ת"ת פ"ג ה"ח-ט. והי"ב) ש"לא בגסי הרוח היא מצוי". . אלא בדכא ושפל רוח", שזוהי הקדמה להלימוד, "אינ דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך עידון כו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה" – הרי כ"ז הם דברים הקשורים עם ביטול ושבירת הגוף וכיו"ב³⁴; אבל כדי לזכות ב"כתר התורה", צריך הלימוד עצמו להיות מתוך ביטול ושפלות ונמיכות הרוח, להתקשר ולהתדבק בקדושת התורה, וזהו ע"י לימוד התורה בלילה דוקא (כנ"ל)³⁵.

וזהו גם תוכן השכר ד"מוסיף יוסיף" – "יוסיף חיים על חייו"; וכן לאידך – העונש ד"ודלא יוסיף כו'":

ההוספה דלימוד התורה בלילות (נוסף על ההוספה בכמות, שמוסיף עוד זמן של לימוד התורה), הוא בעיקר הוספה באיכות – שע"ז זוכה ב"כתר התורה" שמתדבק עם נותן התורה; ולכן מביאה הוספה זו ל"יוסיף חיים על חייו", דהכוונה בזה היא – נוסף על הוספה בחיים כפשוטו – גם להוספה באיכות, חיים נעלים יותר, ע"ד מ"ש (יומא עא, א³⁶) "מחיי חיים יתן לך חיים", היינו חיים נעלים יותר בחיי עוה"ז³⁷ וע"ד מה שפירש בר"ג (ב"ב שם³⁸) ד"מוסיף ימים לעולם הבא", ש"ל שאין הכוונה שההוספה היא רק לחיי עוה"ב, אלא שימי העוה"ב ישנם בעוה"ז, בהיותו נשמה בגוף, וכמחז"ל "עולמך תראה בחיך" (ברכות שם³⁹).

ולאידך – "ודלא מוסיף יאסף כו'", כי כאשר אינו מוסיף בלימוד התורה בלילות ה"ז מורה שאין נוגע לו "לזכות בכתר התורה" ואשר כוונתו בלימוד התורה היא בשביל השגת חכמת התורה, ולא לזה שהיא חכמתו של הקב"ה, קדושת התורה, שזהו אמיתית ענינה וגדרה ובשביל זה צ"ל עיקר עסק התורה של האדם, ולולא זה חסר בעיקר החיות של איש ישראל, שהוא עצם קדושת התורה. ולכן חסרים לו "חיים" אלה.

[וע"ד דברי הב"ח הנ"ל בביאור מחז"ל (נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב) "על מה אבדה הארץ (ירמ' ט, יא) על שלא ברכו בתורה תחלה", ד"איכא לתמוה טובא למה יצא כזאת מלפניו להענישם בעונש גדול ורם כזה על שלא ברכו בתורה תחלה שהוא לכאורה

המציאיות. וראה נתיבות עולם למהר"ל נתיב התורה פ"ט.

36 ראה סה"מ תש"י ע' 44.

37 וע"ד דאיתא ביומא שם לאח"ז: המתהפכות עליו מרעה לטובה.

38 ובר"ח תענית שם "החכמים שמנדין שינה מעיניהם בעולם הזה וחיים לעוה"ב".

39 ראה גם ב"ב טז, סע"ב ואילך: הטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין עוה"ב.

34 וביטול הנצרך כהקדמה ללימוד, וכמו שאומרים בסוף תפלת העמידה (ברכות יז, א) "ונפשי כעפר לכל תהי' (ועי"ז) פתח לבי בתורתך".

35 ראה מכתב כ' אייר תש"ז (נדפס באגרות ח"י"ג (קה"ת, תשמ"ט) ע' פד ואילך), בביאור דברי המהר"ל (תפארת ישראל בההקדמה) דאהבת התורה מסלק אהבת המקום, דדוקא לימוד התורה הקשור באהבת המקום הוא בביטול והעדר

עבירה קלה", ומבאר, ש"המה עזבו את תורתו ולא הלכו בה (שם, יב (בשינוי)) פירוש תחילת ההליכה ברוחניות התורה ממדרגה למדרגה כדי שתתדבק הנשמה בעצמות קדושת התורה לא הלכו בה. . לעסוק בתורה לשמה ("כי אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם לידע הדינים לצורך משא ומתן, גם להתגאות להראות חכמתם, ולא נתכוונו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ"). . נענשו שנסתלקה השכינה מן התחתונים ואז אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר (ירמ' ט, יא) כלומר נחרבה ונשארה חומרית מבלי עובר שם קדושת השכינה כי נסתלקה השכינה לגמרי מן הארץ ועלה לה למעלה".]

ו.

[ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם הקשר בין ההוספה דלימוד התורה בלילה להיו"ט דחמשה עשר באב⁴⁰.

דהנה הטעם בפשטות בזה ש"מכאן ואילך" מוסיפים בלימוד התורה בלילה הוא לפי שמאז הלילות מאריכין והימים מתקצרים⁴¹. אבל לפ"ז אינו שייך לתוכן היום (והיו"ט) דט"ו באב עצמו, אלא הוא דבר שמתחיל מט"ו באב ואילך. וי"ל שמסתבר, שיש שייכות בין ההוספה בת"ת בלילה המתחלת מט"ו באב לתוכן היו"ט⁴².

עוד צ"ע ע"פ המבואר בכתבי האריז"ל⁴³ שגודל היו"ט דחמשה עשר באב שייך לזה שאז הוא מילוי הלבנה, ומבואר⁴⁴ העילוי בזה לגבי מילוי הלבנה שבכל חודש וחודש, כי הלבנה מורה על ישראל שמונים ללבנה, (לפי שהם) דומים ללבנה⁴⁵, ועתידין להתחדש כמותה (סנהדרין מב, א (וראה פרש"י שם). רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ט. נוסח קידוש לבנה) ומילוי הלבנה מורה על השלימות שבישראל הבאה לאחרי הירידה (חסרון הלבנה שלפנ"ז), וע"פ הידוע שכל ירידה היא צורך עלי', מובן, דככל שתגדל הירידה, כך גדלה העלי' שלאח"ז. וזהו העילוי שבמילוי הלבנה שבחמשה עשר באב על שאר חדשי השנה, דלהיות שבא לאחרי הירידה העצומה דט' ימים ראשונים של חודש אב עד ליום ט' באב עצמו, יום החורבן

היו"ט מחמת זה דהוא יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, "ולפי שעה שהיו עוסקים לכרות עצי המערכה והיו מתבטלין בתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יו"ט שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה". וראה נמוק"י שם.

43) ראה פ"ח שער חגה"ש.

44) ראה אוה"ת נו"ך (כרך ב) ע' א'צו. ד"ה נחמו עת"ר (סה"מ עת"ר ע' רכ; רכט ואילך). ובכ"מ.

45) ראה סוכה כט, א. חולין ס, ב. ב"ר פ"ו, ג. אוה"ת בראשית ד, ב ואילך. ובכ"מ.

40) ראה עבודת הקודש (להחיד"א) מורה באצבע ס"ח חודש אב: יום ט"ו באב ירבה קצת שמחה כי יש עילוי לשכינה כמ"ש בזהר ח"ב דף קלה' ויזהר להוסיף בתורה בלילה כמ"ש רז"ל.

41) כלשון הרשב"ם ב"ב שם.

42) להעיר, שלפי רגמ"ה ב"ב שם, מ"ש בגמ' "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף כו" הוא סיום טעם

1) ובהזר שם (קלה, א): ט"ו באב איהו קיימא בחדה על בנות ישראל.

לקראת שבת

כה

והגלות, לכן העלי' שלאח"ז (הנרמזת בשלימותה במילוי הלבנה ביום ט"ו) היא עלי' נעלית ביותר (ועילוי זה יהי' בשלימותו בגלוי בגאולה האמיתית והשלימה, שזהו התיקון של החורבן דט' באב).

[ותוכן זה שבט"ו באב נרמז בטעם הראשון (בזמן) שבגמ' (תענית ל, ב. ב"ב שם, סע"א) על היו"ט דט"ו באב – יום שכלו בו מתי מדבר", שאף שהגזירה נתבטלה בט' באב שבשנה ההיא, הרי הבידוד והגילוי דביטול הגזירה בט' באב הי' בט"ו באב, כאשר קיימא סיהרא באשלמותא⁴⁶].

ולפ"ז מובן, שהעילוי דט"ו באב הוא דווקא מחמת יום זה עצמו, שבו קיימא סיהרא באשלמותא – ולא בימים שלאח"ז, שאז, אדרבה, מתחיל שוב מיעוט הלבנה, שפוחת ומתמעט מיום ליום.

ונמצא ששני העניינים – (א) תוכן היו"ט דט"ו באב, הקשור עם מילוי הלבנה, (ב) "מכאן ואילך מאן דמוסיף כו" – הם כעין סתירה זל"ז. שמצד תוכן היו"ט ה"ז שייך, לכאורה, רק ליום ט"ו עצמו, כי אח"כ אור הלבנה הולך ומתמעט; ואילו ענין השני הוא באופן ש"מכאן ואילך" מוסיפים והולכים (דכיון שהלילות הולכים ומתארכים, הרי מובן, שבכל לילה צ"ל הוספה לגבי לילה שלפנ"ז).

ויש לומר הביאור בזה:

כיון שישראל מונין ללבנה ודומין ללבנה, מובן, שכל שיש בלבנה יש בבנ"י. והיינו שנוסף ע"ז שבלבנה נראה המצב כמו שהוא בעם ישראל בכללותו, דכמו שבלבנה יש עליות וירידות כן הוא במצבם של ישראל (כדאייתא במדרש שמו"ר פט"ו, כו), עד שהם עתידים להתחדש כמותה בגאולה העתידה לבוא, הרי יש בזה הוראה איך צ"ל עבודת האדם.

ולכאורה תמוה: סדר העליות וירידות של הלבנה הוא באופן קבוע ותמידי, שבתחילת החודש היא בעליות, ממולד הלבנה עד למילואה ביום ט"ו בחודש, מיום ליום הולך ומוסיף אור הלבנה, ומט"ו עד סוף החודש מיום ליום פוחת והולך אורה עד שמתעלם לגמרי.

ועפ"ז ההוראה מתחילת החודש מובנת, שעבודת ישראל צ"ל באופן דמוסיף והולך, מחיל אל חיל; אבל איך יתכן שלאחרי שהגיע לשלימות העבודה, קיימא סיהרא באשלמותא, תהי' עבודתו באופן שפוחת והולך? הרי כלל גדול הוא, שעבודת ה' צ"ל באופן דמעלין בקודש ואין מורדין (ברכות כח, א. וש"נ⁴⁷) ח"ו!

ועכצ"ל שישנו חילוק בין כשאין מילוי הלבנה בחציו הראשון של החודש לחציו השני

47 (ראה זח"ג קסב, ריש ע"ב. וראה לקו"ש חלק ח"י ע' 454 בהערה.)

46 (כמבואר ברש"י, תוס' ור"ח תענית שם.)

לקראת שבת

של החודש: בחציו הראשון של החודש, העדר מילוי הלבנה מורה על חסרון, היינו שעדיין לא נשלם אור הלבנה, וצריך להעלות ולהוסיף באור; אבל בחציו השני של החודש, כשאין מילוי הלבנה אינו מורה על חסרון ח"ו, אלא אדרבה – יש בו מעלה.

ויובן זה ע"פ דברי הגמרא (חולין ס, ריש ע"ב) בנוגע לכללות הענין דמיעוט הירח "לכי ומעטי את עצמך", ודוגמתו בעבודתם של ישראל – "כי אתם המעט" (פרשתנו ז, ט) "ממעטין עצמכם" (פרש"י עה"פ. חולין פט, א. חדא"ג מהרש"א שם ס, ב), ענין הביטול.

והענין בזה:

כאשר עבודת ישראל היא באופן דקיימא סיהרא באשלמותא, היינו, שהאור שלו מאיר בגלוי ובתוקף, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע להשפעה על הזולת (ע"ד ובדוגמת הלבנה שענינה "להאיר על הארץ" (בראשית א, יד. שם, יז)) – יתכן שיבוא האדם לידי רגש של ישות, בידעו את גודל מעלת העבודה שעל ידה מאיר בכל העולם כולו; ולכן בהמשך וביחד עם זה צריכה להיות העבודה בענין הביטול ("לכי ומעטי את עצמך").

כלומר: בנוגע לעצם העבודה, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לזולת – הרי בודאי שאין לגרוע ח"ו בענין האור, ואדרבה, יש להוסיף ולהעלות בכל עניני אור וקדושה; והשינוי אינו אלא בנוגע לרגש האדם העובד, שכיון שהוא העושה ומאיר יכול לבוא לידי רגש של ישות – ולכן בנוגע לרגש זה צריכה להיות העבודה ד"לכי מעטי את עצמך", הביטול.

וזהו הסדר הקבוע בעבודת האדם, שבהגיעו לשלימות הפעולה בעבודת ה' בהאור והגילוי, אזי יש לו להתחיל תיכף העבודה דפוחת והולך, העבודה דמיעוט וביטול הרגש מציאות עצמו והרגש מעלת עבודתו עד שההרגש מתבטל לגמרי, בדוגמת הלבנה שבכל חודש אחרי קיימא סיהרא באשלמותא בט"ו בחודש, מתחיל הסדר דפוחת והולך בהגילוי, עד שמתעלם אור הלבנה לגמרי ברגע שלפני המולד.

ועפ"ז יובן שגם בחציו השני של החודש, כאשר אור הלבנה פוחת והולך, העבודה היא באופן דמוסיף והולך – הוספה בהביטול, שההרגש הולך ומתמעט (מתבטל) יותר ויותר, עד לתכלית הביטול.

והנה מכיוון שנצטוינו "מעלין בקודש" תמיד, עכצ"ל, שהעבודה הבאה לאחרי המצב דט"ו בחודש, כאשר קיימא סיהרא באשלמותא, היא בהמשך והוספה על העלי' בעבודה דחצי הא' של החודש. כלומר: לא זו בלבד שהעבודה דחציו השני של החודש היא באופן דמוסיף והולך (הוספה בענין הביטול), אלא עוד זאת, שהעבודה בחציו השני של החודש היא נעלית יותר מזו שבחציו הראשון של החודש.

והענין בזה:

העבודה בחציו הראשון של החודש היא הוספה בענין האור, והרי "אור" הוא מציאות; ולעומת זאת, העבודה דחציו השני של החודש היא – הוספה בהביטול, בשלילת

לקראת שבת

כו

המציאות, אשר ע"ז באים לעילוי שבאין ערוך להאור – אותי אתם לוקחים, "לוקחים" את ה"מאור".

וזהו ענין מולד הלבנה בר"ח – שע"י עבודת הביטול בחציו השני של החודש עד לתכלית הביטול והעלם הלבנה לגמרי (ברגע שלפני המולד), אזי נעשה הענין ד"ייחוד שימשא וסיהרא"⁴⁸ הייחוד עם ה"מאור", שמעלתו באין ערוך לגבי מעלת האור.

[ולדוגמא – החילוק בין תלמיד בריחוק מקום מרבו ומפרש דבריו ומוסרם לאחרים, לכמו שהוא עומד לפני רבו ומקבל תורתו ממנו, דמובן דכאשר הוא לפני רבו, הרי הוא בטל לגמרי כדי שיוכל לקבל תורת רבו ואז הוא במעלה נעלית ביותר⁴⁹].

עפ"ז מובן הקשר ד"מכאן ואילך" מוסיפים בלימוד התורה בלילות לט"ו באב שבו קיימא סיהרא באשלמותא:

תוכן עניין לימוד התורה בלילות הוא כדי לזכות בכתר התורה כנ"ל, דהיינו להגיע ל"מאור"⁵⁰ שבתורה, קדושת התורה והשכינה שבתורה (כנ"ל בארוכה), שהיא למעלה באין ערוך מ"אור" התורה, ולהגיע לזה הוא דוקא ע"י לימוד התורה בלילה, מתוך לילה ונמיכות הרוח ושפלות, ענין הביטול.

ולכן דוקא "מכאן ואילך" – לאחרי מילוי הלבנה דט"ו באב, מתחילה שלימות נעלית יותר, לימוד התורה בלילות כפי הנ"ל הבא ע"י הענין כפשוטו, שע"ז מגיעים ל"מאור" שבתורה.

49) ראה ס' הערכים שם ע' דש ואילך.
50) ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז (ובקרבן העדה שם). פתיחתא דאיכ"ר ב.

48) ראה ס' הערכים חב"ד ערך אור הלבנה ע'
שט. וש"נ.

תקופת הקיץ

עבודת ה' בימי הקיץ קלה יותר

...הנה יה"ר מהשי"ת שכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, זאלט איר האבען א געזונטען פרייליכען זומער [—יהי' לכם קיץ בריא ושמח].

וע"פ מרז"ל בסוטה דף יו"ד ע"א שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנא' כי שמש ומגן ה"א (שזהו ג"כ הרמז שלע"ל הקב"ה מוציא חמה מנרתקה)

— והשמש בגבורתה בגשמיות ה"ה בימי הקיץ, שזהו ג"כ הוראה שכן הוא ברוחניות שדברים הגשמים משתלשלים מהם, ולכן מבואר בחסידות אשר עבודת ה' בימי הקיץ קלה יותר מאשר בימות החורף...

(אג"ק ח"ז אגרת ב'קסח)

לנצל את ימי הקיץ לחיזוק התלמידים

...בטח למותר להעיר על הנחיצות הכי גדולה לנצל את ימי הקיץ שהתלמידים חפשים אז מלימודים אחרים, לתוספת התעוררות והתחזקות ובפרט של יראת שמים בכל התלמידים.

אף שגם בזה ישנו תירוץ מהמוכן שהתלמידים עייפים הם מלימודם כל השנה וגם נוסעים הם לחוץ לעיר וגם החמימות קשה לסבול, שבד"מ פועל זה על המרץ של התלמידים וההנהלה כו' וכו'.

לקראת שבת

כט

ואין ברצוני לחזור עוד הפעם על כל האמור לעיל, רק אדגיש שאין זה אלא תירוץ, והראי' שבכל המקומות שהחליטו ובפועל לנצל את ימי הקיץ, הצליחו בזה למרות כל הטענות הנ"ל. והצליחו עד כדי כך שלשנה הבאה לא הי' צריך שאעורר אותם עוד הפעם, כי בעצמם ראו שגם בגשמיות תועלת היא.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ושזה ימשיך תוספת ברכה והצלחה לכאו"א מהם גם בעניניו הפרטיים.

(אג"ק ח"ז אגרת ביקנב)

לסדר פגישות עם התלמידים בימי הקיץ

בהמשך לשיחתנו, ובמענה לשאלתו בדרכי ואופני ההשפעה על התלמידים שיחיו, בני השיבה העומדת תחת הנהלתו, הנני בא בזה להדגיש נקודה בין שאר הנקודות שנגענו בהן, והיא נקודה עיקרית והרת תוצאות, ודבר בעתו:

בשים לב לתופעה המבהילה של הפסקת הלמודים בימי הקיץ על משך של יותר משני חדשים – ברובן ככולן של הישיבות במדינה זו [–ניו יורק], שעם הפסקה זו בא ניתוק הקשר שבין התלמידים והישיבה והעדר השפעתה מצד אחד, ומאידך ההשפעה דלעומת זה של העיר ובפרט בימי הקיץ, והרבה בטלה עושה וכו' וכו'.

כדאי ונכון מאד – לעורר את מורי הישיבה שיתנדבו לסדר פגישות, על כל פנים פעם בשבוע או שבועיים, עם אלה מתלמידי הישיבה הנשארים בעיר בימי הקיץ, וביחוד עם תלמידי הכתות הגבוהות.

מטרת הפגישות היא לקיים הקשר שבין התלמידים והמורים שיחיו משך ימי הקיץ – על ידי התועדויות ידידותיות שהן שעות כושר לשיחות על נושאים שיענינו את התלמידים ושיש בהן תועלת להרמת רוחם ולחיזוק דרכם והנהגתם, שיפור המדות, וכדומה.

ובאופן המתאים – אפשר לנצל פגישות אלו לעורר את התלמידים לקבוע עתים לתורה גם בימי הקיץ, להדר בתפלה בציבור, ולחזק בהם רגש האחריות המוטלת על בני הישיבה לשמש דוגמא לאחרים, ומצוה גוררת מצוה – לנצל כמה הזדמנויות לפעילות חינוכית בסביבתם לקיים כלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך.

והרי כמה מעלות טובות בפגישות אלו: הפגישות כשלעצמן והעידוד שבהן, הידוק הקשר שבין המורים והתלמידים, תריס בפני השפעה בלתי רצוי, שלילת פריקת עול הישיבה לגמרי, וכו' וכו', אשר התוצאות תהיינה ניכרות בחזירתם של התלמידים להישיבה בזמן הבע"ל.

מובן אשר לטובת הענין יש לסדר אשר התלמידים יבואו לפגישות מרצונם הטוב, ואם אפילו בתחילה לא יהי' מספר המשתתפים גדול ביותר, אבל יש לקוות שאם תהיינה הפגישות בעלות תוכן מתאים ומושך את הלב, תתפשט השמועה וירבו המשתתפים.

לקראת שבת

תקותי אשר כת"ר יתן לכו להוציא לפועל תכנית זו וממנו יראו וילמדו גם מנהלי ישיבה אחרים, וזכות הרבים מסייעתם.
בכבוד ובברכה.

(אג"ק חכ"ב אגרת ח'תמ)

בימי החופש בקיץ דרושה התענינות יתרה בתלמידים

אל המנהלים הר"מים והמורים ב... ה' עליהם יחיו
שלום וברכה!

במענה על כתבם בקשתם ושאלתם בהתאם עם שנוי הסדרים, בכמה מהשיבות, בחדשי הקיץ, הנני להעיר את תשומת לבם על הדברים דלקמן:

(א) גם בימים אשר התלמידים נמצאים בישיבה ושוקדים על למודיהם, החובה מוטלת על מחנכיהם שלא להסיח דעתם מתלמידיהם גם בשעות היותם מחוץ לכתלי הישיבה, ולהשתדל בכל עוז אשר הנהגתם ודרכי חייהם תהיינה בכל עת ובכל שעה כדבעי למהוי.

ומכל שכן בימי החופש בקיץ, אשר אז דרושה התענינות יתרה בתלמידים לדעת אודות כל אחד ואחד מהם אי' הם נמצאים ובמה הם עוסקים, ולסייע להם בכל מיני סיוע ללכת בדרך הנכונה והישרה. וכדו"ל דאף כשאינו נראה להתלמידים – מפקח ורואה להיות דעתו עליהם (ב"ב ח, ב. ובחדא"ג שם).

(ב) לעלי' – אין קץ, ולכן גם המורים המומחים ביותר, כדאי אשר ינצלו את ימי החופש כדי להוסיף על ידיעותיהם בדברים הנוגעים לעבודתם, שהיא מלאכת הוי' (ב"ב כא, ב)...

(ד) אין להסתפק במספר התלמידים בישיבות, כל זמן שישנם ילדים הראויים לישיבה ואין מבקרים אותם מסיבות חולשת הכרת אבותיהם בנחיצות הדבר. ולכן החובה לסדר בכל מקום תעמולה מסודרת, עשוי' במרץ ובהתלהבות הדרושה, כדי להגדיל מספר התלמידים בישיבות, ואין די מלים לתאר את גודל הזכות להציל אפילו נפש אחת בישראל בגשמיות ועל אחת כמה וכמה ברוחניות (ב"מ ל, א).

אתענין לדעת מהפעולות הטובות הנעשות בהתאם להנ"ל, וכן אם מסודר אצלם מחנה קיץ (דעי'קעמפ). והנני מקוה לקבל בשורות טובות בזה...
בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ורוב טוב גשמי ורוחני.

(אג"ק ח"ד אגרת א'צ)

הכרת עצמו – מעלותיו וחסרונותיו

"כל אומן קודם שמתחיל בעבודתו בתקון איזה כלי הרי תחלה הוא מסתכל ובודק יפה איזה אבר מהכלי צריך רק נקוי וחזוק ואיזה דרוש להחליף בחדש"

הזהירות הראשונה היא להתרחק מן הטעות

כל דבר באשר הוא לפי מהותו וענינו יש בו טוב ויש בו רע, והיינו לבד זאת המבואר במ"א, דאין טוב במוחלט ואין רע במוחלט, הנה לבד זאת הרי בכל אדם יש בו טוב ויש בו רע, היינו מעלות וחסרונות.

ואשר על כן הנה הזהירות הראשונה היא להתרחק מן הטעות, והוא שלא לראות רק מעלת עצמו וכן לא רק לחפש חסרונות עצמו. כי תפיסת אחד הקצוות בלבד לא יביא שום תועלת הראוי בתכלית הנרצה בהעבודה האלקית.

כל אומן קודם שמתחיל בעבודתו בתקון איזה כלי הרי תחלה הוא מסתכל ובודק יפה איזה אבר מהכלי צריך רק נקוי וחזוק ואיזה דרוש להחליף בחדש, ואח"כ מכין ומשחזר כלי אומנתו הצריכים למלאכה זו ואז הוא נגש לעבודתו, תחלה להסיר האברים הצריכים חלוף בחדשים, ומתעסק בהאברים הצריכים רק חזוק ונקוי, ובגמרו מתחיל עשות האברים החדשים, וכל עבודת מלאכתו עושה במתינות לאט לאט, ואז נעשה כלי חזקה ראוי למטרתה.

להכיר את עצמו כמו שהוא במעלותיו וחסרונותיו

וכן הוא בעבודה הרוחנית בתקון וזיכוך המדות, שתחלה צריכים להסתכל יפה בכללות מהותו להכיר את עצמו כמו שהוא במעלותיו וחסרונותיו ולדעת מה מעניניו בשכל ומדות ולבושי הנפש צריכים תקון ונקוי ואיזה צריכים להחליף בחדשים לגמרי.

(אגרות קודש ח"ג ע' תנו ואילך)

אבל עם זה אין לבטל את מעלת עצמו

אתה תלמידי חביבי מתעגם על מצבך הרוחני כי עדיין הנך עומד מבחוץ לעניני עבודה בדרכי החסידים והחסידות, הנה כן הדבר כל אחד מעדת החסידים בכלל ותלמידי התמימים בפרט צריכים בכל עת לבקר את עצמם והנהגותיהם ושאיפותיהם בדרכי עבודה, אבל עם זה אין לבטל את מעלת עצמו ועבודת עצמו.

באחת השיחות נתבאר אשר בכללות הנה תחלת הכל צריכים לדעת את האמת אשר מחשבות אלו באים מהיצה"ר והנה"ב.

וכמבואר בדא"ח בביאור ענין הג' נפשות: א) יצה"ר. ב) יצר הטוב. ג) נפש השכלית – דיצה"ר ענינו השואף ומעורר לכל ענין עונג חמרי והיצ"ט הוא השואף ומעורר לכל עניני עבודה אלוקית בלימוד התורה וקיום המצות.

ממציא כמה המצאות איך להפך רצונותיו

והנה שתי נפשות אלו, היצ"ט והיצה"ר, הנה בכללותם הם מתחלקים לשתי מדריגות, היצה"ר שאיפתו ותשוקתו הוא שחומד ומתאוה לתאות חומריות וגופניות ותמיד צמא לתאוותיו, והנה"ב הוא מתחכם איך ובמה למלאות את תאוותיו, והיינו בלבד זאת מה שמשעבד ומייגע את שכלו בכל שלשת חלקיו, התחכמות ההבנה וידיעה הרגשות בבחירת עניני התשוקות, הנה מבאר ומסביר להאדם אשר כן צריך האדם לרצות, וממציא כמה המצאות איך להפך רצונותיו.

הנפש השכלית – ממוצעת

והנפש השכלית היא הממוצעת בין הנה"ב ונפש האלקית וענינה להסביר להאדם ולהבינו, באמצעות הסברים שכליים, אשר מוארים ומיוסדים על מאורעות בחיי היום-יום, שהנפש הבהמית על כל פרטיה הם – רע, ונפש האלקית היא טוב.

התוכן בזה הוא:

תוכן נפש השכלית, אינו רק להבהיר את מהותי הנפשות של נפש הבהמית ונפש האלקית, אלא גם להביא להכרה עמוקה במעמדו ומצבו הרוחני.

(אגרות קודש ח"י ע' קמב ואילך)